

■ رعایت استانداردهای نشر مؤسسه بین المللی
ایزو در نشریه‌های فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی

عبدالرضا ایزدی | زمینه امیرپور

■ چکیده

هدف: تعیین میزان کلی رعایت استانداردهای ایزو در نشریه‌های علمی-پژوهشی فارسی در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی. روش/رویکرد پژوهش: پیمایشی از نوع توصیفی. داده‌ها با استفاده از سیاهه واری از صفحه‌های عنوان، فهرست مندرجات، عناوین مکرر، پانویس‌ها، چکیده‌ها، اطلاعات صفحه اول مقالات در نشریه، ساختار استناد به منابع، و فهرست منابع در ۹ نشریه ایرانی گردآوری شده است.

یافته‌ها: میانگین میزان همخوانی در ۹ نشریه مورد بررسی ۶۳/۴۲ بود. نشریه گنجینه اسناد با ۷۲/۳۱ درصد بیشترین میزان همخوانی را نشان داد. میزان رعایت استانداردها نسبت به قبل بیشتر شده است.

کلیدواژه‌ها

مجله‌های علمی - پژوهشی، کتابداری و اطلاع‌رسانی، استاندارد نشر ایزو

رعایت استانداردهای نشر مؤسسه بین‌المللی ایزو در نشریه‌های فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی

عبدالرضا ایزدی^۱ | زمینه امیرپور^۲

دریافت: ۱۳۹۱/۱۲/۰۱ پذیرش: ۱۳۹۲/۰۹/۲۷

مقدمه

بنیان پژوهش‌های جاری بر استفاده از یافته‌های پژوهش‌های پیشین است. این پژوهش‌ها باید از طریق محمل‌های اطلاعاتی به دست پژوهشگران آینده برسد. یکی از انواع محمل‌های اطلاعاتی پایان‌ها هستند. پایان‌ها جدیدترین اطلاعات را در مباحث مهم ارائه می‌کنند و رسانه‌هایی هستند که دانشمندان از طریق آنها نظریه‌ها، تجربه‌ها، و نتایج پژوهش‌های خود را رسماً به دیگران انتقال می‌دهند. فتاحی (۱۳۸۵) بیان می‌کند آنچه بیش از سایر تحولات در پیشبرد جامعه و گسترش دانش نقش داشته و دارد نشریه‌های ادواری (پایان‌ها) است. یکی از انواع پایان‌ها نشریه‌های علمی است. در جوامع اطلاعاتی امروز، نشریه‌ها عموماً دارای عملکردهای زیر هستند: (۱) سابقه‌ای رسمی از پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه‌های علمی را به دست می‌دهند و پژوهش‌ها و تولید علم تا اندازه زیادی متکی بر اطلاعات و دانش مندرج در آنهاست؛ (۲) مهم‌ترین مجرای اشاعه یافته‌های علمی به‌شمار می‌آیند؛ (۳) دانشمندان، کارشناسان، اعضای هیأت علمی و دانشجویان برای بازیابی مقاله‌های مروری و انتقادی به مجله‌ها متکی هستند؛ و (۴) مجرای رسمی تبادل اطلاعات در مراکز مهم علمی و حرفه‌ای هستند.

پایگاه‌های تخصصی بین‌المللی نیز بیشتر بر منابع منتشرشده در نشریه‌های علمی تکیه دارند. اگر نشریه‌های علمی در هنگام انتشار از استانداردهای واحدی استفاده کنند مراجعان

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه تهران (نویسنده مسئول)

izadi_75132@ut.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه تهران
amirpour91@ut.ac.ir

برای بازیابی اطلاعات در نشریه مورد نظر، کمتر دچار سردرگمی می‌شوند و حتی پایگاه‌های اطلاعاتی که بر مبنای اطلاعات مقالات نشریات شکل گرفته‌اند نیز برای جمع‌آوری اطلاعات، به روزرسانی پایگاه و اشاعه اطلاعات نیاز به صرف هزینه‌های زیاد ندارند و روزآمدسازی آن با هزینه کمتر انجام خواهد شد. به همین دلیل، استانداردسازی یکی از مقولات مهم در یکدست‌سازی چارچوب‌ها و ساختار نشریات و بالطبع ارائه خدمات اطلاعاتی از آنهاست. سازمان بین‌المللی استاندارد (ایزو)^۱ تقریباً در همه حوزه‌های عملی و فناوری به تولید استاندارد می‌پردازد و بانی تأسیس ۱۷۲ کمیسیون فنی است. کمیسیون فنی ۴۶ در سازمان ایزو برای تدوین استانداردهایی در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی بنیان نهاده شده است (گیلوری، ۱۳۷۴). این کمیته تاکنون استانداردهایی را برای انتشار نشریات ارائه کرده است. بررسی‌های اولیه نشان می‌دهد که رعایت نکردن استاندارد در نشریه‌ها باعث شده است تعداد اندکی از نشریه‌های منتشره داخل کشور در بانک‌های اطلاعاتی خارجی نمایه شوند (گیلوری، ۱۳۷۴).

گیلوری (۱۳۷۴) در پژوهشی به بررسی میزان همخوانی مجلات فارسی با استانداردهای ایزو پرداخت. یافته‌ها نشان داد که میزان همخوانی نشریه‌های فارسی با استانداردهای ایزو در سطح پایینی قرار دارد و فقط ۲۰/۰۶ درصد همخوانی داشته‌اند.

مختاری (۱۳۸۲) نیز مقاله‌های مجلات دانشگاه‌های علوم پزشکی را با دستورالعمل‌های گروه ونکوور و استاندارد ایزو ۲۱۴ مقایسه کرد. یافته‌های وی نشان داد که میزان همخوانی چکیده‌ها با استاندارد ایزو و دستور کار گروه ونکوور در حد مطلوب بوده است و با یکدیگر اختلاف اندکی داشته‌اند.

دیانی و شیردل (۱۳۸۶) در پژوهشی به مقایسه چکیده‌های فارسی مقاله‌های مجله‌های علمی-پژوهشی حوزه علوم انسانی با استاندارد ایزو ۲۱۴ پرداخت. وی دریافت که ۶۰/۳۷ درصد چکیده‌ها از نوع راهنما و ۳۹/۶۳ درصد از آنها از نوع تمام‌نما بوده است. همچنین، یافته‌های وی نشان داد که میانگین درصد همخوانی چکیده‌های راهنما با استاندارد ایزو ۲۱۴، ۸۳/۱۴ درصد و میانگین درصد همخوانی چکیده‌های تمام‌نما با این استاندارد ۷۸/۷۰ درصد بوده است.

گیلوری و همکاران (۱۳۹۰) نیز به بررسی میزان همخوانی مجلات علمی-پژوهشی فارسی حوزه کشاورزی با استانداردهای نشر ایزو پرداختند و نشان دادند که میزان رعایت استانداردهای ایزو در آنها ۵۳/۴۷ درصد بوده است. در حوزه کشاورزی هیچ ناشر خصوصی اقدام به انتشار نشریه‌های علمی-پژوهشی نکرده و رعایت استاندارد در بخش‌هایی چون ارائه چکیده و کلیدواژه در سطح بالایی قرار داشته است.

1. International Organization for
Standardization (ISO)

هاشمی (۱۳۹۰) نیز در پژوهشی با عنوان "بررسی میزان همخوانی نشریات دسترسی آزاد بین‌المللی کتابداری با استانداردهای ایزو" نشان داد که وضعیت رعایت استاندارد در نشریه‌های دسترسی آزاد بین‌المللی کتابداری کمتر از ۵۰ درصد است.

در خارج از کشور نیز در پژوهشی که کاوندی^۱ (۱۹۷۵) انجام داده است، ۱۵۰ نشریه برگزیده جهانی با ۳۰ استاندارد ایزو مقایسه شدند. هدف از انجام این پژوهش آن بود که میزان رعایت استاندارد ایزو در نشریه‌های علمی منتخب مورد بررسی قرار گیرد. نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که در نشریه‌های مورد بررسی، رعایت مواردی همچون تعیین حوزه موضوعی نشریه و شماره دوره و سال انتشار از فراوانی بالایی برخوردار بوده‌اند و برخی از موارد ساده و ضروری مانند "بیان ضمیمه بودن نمایه" در شماره‌ای که نمایه ضمیمه آن است، رعایت نشده است.

سینگ و سینگ^۲ (۱۹۹۰) نیز تعداد ۲۳ عنوان نشریه علمی - پژوهشی هند در حوزه موضوعی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی را با استانداردهای ایزو مقایسه کردند. میزان رعایت استاندارد ایزو در شماره‌های قدیم‌تر در سطح پایینی قرار داشته، اما رعایت استاندارد در شماره‌های جدیدتر افزایش چشمگیر داشته است.

لوپز-کوزار^۳ (۱۹۹۹) نیز در پژوهشی ۲۲۱ نشریه اسپانیایی‌زبان را در حوزه زیست‌پزشکی با استانداردهای ایزو مقایسه کردند. یافته‌های آنان نیز نشان داد میزان رعایت استاندارد نشر در نشریه‌های مورد بررسی رضایت‌بخش نبوده است.

لوپز-کوزار و پرز^۴ (۱۹۹۵) الگویی برای سنجش میزان رعایت استانداردهای بین‌المللی در نشریه‌های علمی از نظر شیوه انتشار ارائه دادند. هدف از انجام این پژوهش ارتقاء کیفیت اطلاعات ارائه‌شده در این نوع نشریه‌ها بود. تهیه سیاهه واریسی شامل ۱۲۹ فقره اطلاعاتی حاصل این پژوهش بوده است.

از مجموع یافته‌های پیشین چنین استنباط می‌شود که تا پایان سال ۱۳۷۴ تعداد ۷ نشریه مربوط به حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی بررسی شده است. همچنین تعداد بسیار اندکی از عناصر موجود در استانداردها مورد بررسی قرار گرفته و نیز نشریه‌های علمی - پژوهشی را مورد توجه قرار داده است. میزان رعایت استاندارد نیز فقط ۴۰/۴ درصد بوده است.^۵

پژوهش حاضر بر آن است تا به بررسی میزان همخوانی نشریه‌های علمی - پژوهشی فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی با استانداردهای نشر سازمان بین‌المللی استاندارد (ایزو) بپردازد تا مشخص شود ساختار این نشریات تا چه حد با استانداردهای نشر همخوانی دارد. با این امید که یافته‌های آن بتواند برای مسئولان حوزه نشر مفید واقع شود.

نشریات مورد بررسی به ترتیب شامل موارد زیر است:

اطلاع‌شناسی، پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات (علوم و فناوری اطلاعات سابق)،

1. Kovendi
2. Singh & Singh
3. Lopez-Cozar
4. Lopez-Cozar & Perez

۵. در بین سایر حوزه‌های موضوعی مقام چهارم را کسب کرده است.

تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی (کتابداری سابق)، کتابداری و اطلاع‌رسانی، مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات (فصلنامه کتاب سابق)، مطالعات کتابداری و علم اطلاعات (علوم تربیتی و روان‌شناسی سابق)، گنجینه اسناد، تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی (پیام کتابخانه سابق)، پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی.

روش پژوهش

اطلاعات مورد نیاز پژوهش از طریق سیاهه واری با مطالعه استانداردهای مختلف ایزو در حوزه نشر، و همچنین پژوهش‌های پیشین تهیه شد. این استانداردها عبارتند از: استانداردهای ایزو^۱ ۱۹۷۷۸ درباره شیوه ارائه ادواری‌ها؛ ایزو ۱۸، ۱۹۸۱ درباره فهرست مندرجات ادواری‌ها؛ ایزو ۱۹۸۶، ۲۱۵ در مورد شیوه ارائه مقالات در ادواری‌ها و پیایندها؛ ایزو ۱۹۸۶، ۳۲۹۷ شماره استاندارد بین‌المللی پیایندها (شاپا)؛ ایزو ۱۹۷۹، ۵۱۲۲ درباره برگه‌های چکیده در انتشارات پیابندی؛ ایزو ۱۹۸۵، ۷۲۷۵ در مورد شیوه ارائه اطلاعات عنوان در پیایندها؛ و ایزو ۱۹۸۷، ۹۱۱۵ درباره تعیین اطلاعات کتابشناختی مقالات در پیایندها و کتاب‌ها.

برای تکمیل سیاهه واری، آخرین شماره منتشر شده هر مجله مدنظر قرار گرفت. هر جا که امکان بررسی عناصر اطلاعاتی میسر نبود به شماره‌های پیشین مراجعه شد. برای تکمیل عناصر اطلاعاتی تا دو دوره قبل مجله نیز بررسی شد. عناصر مورد بررسی شامل عناصر اطلاعاتی موجود در جلد، صفحه عنوان، فهرست مندرجات، عناوین مکرر، پانویس‌ها، چکیده‌ها، صفحه اول مقالات، ساختار استناد به منابع مورد استفاده، و فهرست منابع هر مقاله بوده است.

از آنجا که اقلام سیاهه واری از استانداردهای مختلف مؤسسه بین‌المللی استاندارد در حوزه نشر، گزینش و استخراج شده‌اند از روایی و اعتبار لازم برخوردار بوده است. پژوهش حاضر با روش پیمایشی انجام شد و داده‌های به‌دست آمده با استفاده از آمار توصیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها

۱. میزان رعایت استانداردهای ایزو در اطلاعات روی جلد و صفحه عنوان

مجموعه‌ای از قواعد کلی برای ارائه اطلاعات روی جلد وجود دارد که نشریه‌های علمی باید آنها را رعایت کنند. عنوان نشریه باید طوری انتخاب شود که از روی آن بتوان تشخیص داد که موضوع نشریه درباره چه چیزی است (ایزو ۷۲۷۵، ۱۹۸۵). حدود ۹۰ درصد نشریات این اصل را رعایت کرده‌اند.

1. ISO

جدول ۱. اطلاعات مربوط به روی جلد

درصد	تعداد	استاندارد
۱۰۰	۹	تمایز بودن عنوان بر روی جلد نشریه
۸۷۹	۸	قابل تشخیص بودن موضوع نشریه از روی عنوان
۸۷۹	۸	یکسانی در قطع شماره‌های نشریه
۸۷۹	۸	نوار کتابشناختی روی جلد
۶۶/۷	۶	کوتاه بودن عنوان نشریه

همچنین، عنوان باید کوتاه باشد و به گونه‌ای بر روی جلد نشریه چاپ شود که به راحتی از سایر اطلاعات و نیز طرح روی جلد قابل تفکیک و به طور کامل خوانا باشد (ایزو، ۱۹۹۷). عنوان ۶ نشریه کوتاه و مناسب بوده و فقط عنوان ۳ نشریه طولانی انتخاب شده است. همه عناوین در نشریه‌های مورد بررسی طوری ارائه شده‌اند که بر روی جلد قابل تفکیک و تشخیص است. اطلاعات کتابشناختی نشریه شامل عنوان اختصاری، شماره دوره، شماره نشریه، تعداد صفحات نشریه (شروع - خاتمه)، محل نشر و سال نشر باید بر روی جلد نشریه و در یک سطر ارائه شوند، طوری که بتوان و با یک نگاه همه اطلاعات مورد نیاز را دریافت کرد. ارائه این اطلاعات در یک سطر و بر روی جلد نشریه را خط کتابشناختی گویند (ایزو، ۳۰، ۱۹۶۶). از تعداد ۹ نشریه فقط یک مورد آن خط کتابشناختی نداشت و در سایر نشریه‌ها نیز این مورد با کمی تساهل^۱ مورد بررسی قرار گرفت. علاوه بر این، قطع نشریه در همه شماره‌ها و دوره‌ها باید یکسان و به یک اندازه باشد؛ در میان نشریه‌های مورد بررسی، در ۸ نشریه اندازه قطع یکسان بوده است و فقط یک نشریه دارای قطع‌های یکسان در شماره و یا یک دوره نبوده است. عنوان نشریه باید بر روی پنج بخش از نشریه، یعنی جلد، فهرست مندرجات، اولین صفحه متن، عطف نشریه، و نمایه چاپ شود. شناسایی سریع نشریه و نیز استناد سریع به آن علت اصلی ارائه عنوان نشریه بر روی بخش‌های یاد شده است. در جدول ۲ وضعیت ارائه عنوان بر روی این بخش‌ها نشان داده شده است.

جدول ۲. بخش‌های مختلف درج عنوان در نشریه

درصد	تعداد	مکان
۱۰۰	۹	روی جلد
۸۷۹	۸	عطف نشریه
۳۳/۳	۳	فهرست مندرجات
۲۲/۲	۲	اولین صفحه متن
۱۱/۱	۱	نمایه

۱. در تمامی موارد مورد بررسی، اگر عناصر اطلاعاتی که باید در خط کتابشناسی درج شود در قسمتی (بالتر یا پایین‌تر) از خط کتابشناختی بود، مورد بررسی قرار گرفته و در سیاهه واریسی درج شده است.

همان‌طور که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، تمامی نشریه‌های مورد بررسی از این قاعده تبعیت کرده‌اند اما علاوه بر آن، ۸ نشریه عنوان را بر روی عطف، ۳ نشریه عنوان را در صفحه فهرست مندرجات، ۲ مورد در اولین صفحه متن و ۱ مورد هم در قسمت نمایه عنوان را درج کرده‌اند.

به‌منظور شناسایی سریع نشریه و تشخیص سریع سال، دوره و شماره، باید عنوان، شماره دوره، شماره فروست، شماره نشریه، شاپا، و تاریخ نشر بر روی جلد درج شود (ایزو ۸، ۱۹۷۷). وضعیت ارائه این اطلاعات بر روی جلد نشریه‌های مورد بررسی در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳. موارد موجود بر روی جلد نشریه‌ها بر اساس استاندارد ایزو

درصد	تعداد	عنوان نشریه
۱۰۰	۹	عنوان نشریه
۱۰۰	۹	تاریخ نشر
۸۷/۹	۸	شماره دوره
۷۷/۸	۷	شماره نشریه
۷۷/۸	۷	شاپا
۲۲/۲	۲	شماره فروست

باوجود اینکه در تمامی نشریه‌ها عنوان و تاریخ نشر بر روی جلد ارائه شده است، اما ۸ مورد از آن شماره دوره، ۷ مورد شماره نشریه و شاپا، و نیز ۲ مورد از آنها شماره فروست را بر روی جلد نشریه ارائه کرده‌اند.

خط کتابشناختی شامل اطلاعاتی چون عنوان به‌اختصار، شماره دوره، شماره نشریه، تعداد صفحه‌ها، محل نشر و سال نشر است. همان‌طور که در جدول ۴ آمده، از ۹ نشریه علمی - پژوهشی فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی فقط ۳ نشریه در خط کتابشناختی، عنوان را به‌اختصار، ۶ نشریه شماره دوره، ۷ نشریه شماره نشریه، و ۸ نشریه سال نشر را در خط کتابشناختی ارائه داده‌اند. همچنین، در هیچ‌یک از نشریه‌ها در خط کتابشناختی تعداد صفحات نشریه و محل نشر ارائه نشده است.

جدول ۴. داده‌های موجود در نوار کتابشناختی براساس استانداردها

درصد	تعداد	
۸۷/۹	۸	سال نشر
۷۷/۸	۷	شماره نشریه
۶۶/۷	۶	شماره دوره
۳۳/۳	۳	عنوان به اختصار
۰	۰	تعداد صفحات نشریه
۰	۰	محل نشر

۲. میزان رعایت استانداردهای ایزو در (فهرست مندرجات)

فهرست مندرجات، ارائه مختصر بخش‌ها و مقالات و مطالب یک ادواری است به طوری که هر مورد و عنوان آن را مشخص کند (ایزو ۱۸، ۱۹۸۱). در کل، فهرست مندرجات در ابتدای نشریه‌ها در صفحه‌ای مجزا ارائه می‌شود. استانداردهای کلی مربوط به ارائه فهرست مندرجات در نشریه‌های مورد بررسی در جدول ۵ ارائه شده است.

جدول ۵. وضعیت رعایت استاندارد در فهرست مندرجات

درصد	تعداد	
۸۷/۹	۸	ترجمه فهرست مندرجات به زبان دیگر
۸۷/۹	۸	صفحه مستقل فهرست مندرجات ترجمه
۷۷/۸	۷	محل ثابت فهرست مندرجات
۴۴/۴	۴	ارائه چکیده، اخبار، همایش پس از مقالات اصلی در فهرست مندرجات
۳۳/۳	۳	ارائه فهرست مندرجات در صفحات ۲ یا ۴

یکی از اصول اولیه در ارائه فهرست مندرجات آن است که فهرست مندرجات در صفحه زوج و به صورت صفحه‌ای مستقل و در محلی ثابت ارائه شود (ایزو ۱۸، ۱۹۸۱). فقط ۳ نشریه این اصل را رعایت کرده‌اند. همچنین، از ۹ نشریه مورد بررسی، در ۷ نشریه فهرست مندرجات در محل ثابتی قرار داشت. فهرست مندرجات باید دارای بخش‌بندی‌های مجزا باشد و نوع مطالب و موارد ارائه‌شده در نشریه را مشخص نماید. به طور مثال، بخش مقالات، بخش نقد و بررسی و مانند آن. در بررسی‌های به عمل آمده مشخص شد که فقط ۴ نشریه این اصل را رعایت کرده‌اند. نکته دیگری که باید توجه شود، ترجمه فهرست به زبانی غیر از زبان اصلی نشریه و ارائه آن در صفحه‌ای مستقل است. در ۸ نشریه از ۹ نشریه علمی - پژوهشی

فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی، فهرست مندرجات به زبان انگلیسی ترجمه شده و در صفحه‌ای مستقل در آخر نشریه ارائه شده بود.

در بالای صفحه فهرست مندرجات باید عنوان نشریه، شماره دوره، شماره نشریه، تاریخ نشر، شماره فروست، و شاپا ارائه شوند. تقریباً هیچ‌یک از نشریات مورد بررسی این اصل را به‌طور کامل رعایت نکرده بودند. جدول ۶ میزان رعایت استانداردها را بر روی صفحه فهرست مندرجات نشان می‌دهد.

جدول ۶. اطلاعات موجود در فهرست مندرجات براساس استانداردها

درصد	تعداد	
۴۴/۴	۴	عنوان نشریه
۴۴/۴	۴	تاریخ نشر
۲۲/۲	۲	شماره دوره
۲۲/۲	۲	شماره نشریه
۱۱/۱	۱	شماره فروست
۱۱/۱	۱	شاپا

طبق استاندارد، در فهرست مندرجات برای هر مقاله لازم است نام نویسندگان، عنوان کامل و عناوین فرعی مقاله، صفحه شروع و پایان مقاله، علامت خط تیره برای جدا کردن شماره شروع و پایان مقاله ارائه شود. جدول ۷ وضعیت ارائه عناصر اطلاعاتی و موارد مورد نیاز برای هر مقاله ارائه شده در فهرست مندرجات را در نشریه‌های مورد بررسی نشان می‌دهد.

جدول ۷. اطلاعات موجود در فهرست مندرجات برای هر مقاله

درصد	تعداد	
۱۰۰	۹	نام نویسندگان
۱۰۰	۹	عنوان کامل و عناوین فرعی مقاله
۱۰۰	۹	صفحه شروع مقاله
۲۲/۲	۲	صفحه پایان مقاله
۲۲/۲	۲	علامت خط تیره برای جدا کردن شماره شروع و پایان مقاله
		شروع و پایان مقاله

۳. میزان رعایت استانداردهای ایزو در اطلاعات شناسایی و صفحه‌آرایی

اطلاعات نشر باید همواره در محلی ثابت و در همه شماره‌های نشریه چاپ شود. همواره همه نشریه‌های علمی- پژوهشی فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی، این اصل را رعایت کرده‌اند. برای شناسایی سریع و تفکیک شماره‌های مختلف یک نشریه از یکدیگر، لازم است به‌روش‌های مختلف از جمله طراحی متفاوت، استفاده از رنگ، تصاویر مختلف، و غیره بر روی جلد، شماره‌ها از یکدیگر متمایز شوند. همچنین، برای حرف‌چینی عنوان مقاله، چکیده، فهرست منابع و غیره باید از اندازه حروف متفاوتی استفاده شود. با بررسی‌های به‌عمل‌آمده مشخص شد که فقط ۶ مورد از نشریه‌ها (۶۶/۷ درصد) این اصل را رعایت کرده‌اند، همچنین در چکیده و زیرنویس ۷ مورد از نشریه‌ها تفاوت در حروف دیده می‌شود و در فهرست مندرجات تمامی نشریه‌ها، تفاوت در استفاده از حروف محسوس بود (جدول ۸).

جدول ۸. تفاوت حروف بخش‌های ذیل با حروف متن نشریه استانداردها

درصد	تعداد	
۱۰۰	۹	فهرست مندرجات
۷۷/۸	۷	چکیده
۷۷/۸	۷	زیرنویس

هر نشریه باید شماره شاپای مستقلی دریافت کند و آن را بر روی همه شماره‌های نشریه چاپ نماید (ایزو ۳۲۹۷، ۱۹۸۶). تمامی نشریه‌های مورد بررسی شماره شاپا داشته‌اند. همچنین، شماره شاپا باید بر روی جلد، پشت جلد، صفحه عنوان، و آخرین صفحه نشریه چاپ شود. همان‌طور که در جدول ۹ ملاحظه می‌شود فقط در ۸ مورد (معدل ۸۷/۹ درصد) شماره شاپا روی صفحه عنوان و پشت جلد نشریه درج شده بود. در ناحیه گوشه بالای سمت چپ روی جلد نشریه فقط در ۳ نشریه شاپا موجود بود و در آخرین صفحه نشریه در هیچ‌یک از نشریه‌ها شاپا موجود نبود. گیلوری و دیگران (۱۳۹۰) علت این کوتاهی در چاپ شماره شاپا در همه بخش‌های لازم را عدم آگاهی ناشران از این امر و عدم تأکید کمیسیون نشریات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری بر ضرورت چاپ شاپا در بخش‌های یادشده دانسته است.

جدول ۹. محل ثبت شاپا براساس استانداردها

درصد	تعداد	
۸۸/۹	۸	پشت جلد
۸۸/۹	۸	روی صفحه عنوان
۳۳/۳	۳	گوشه بالای سمت چپ روی جلد نشریه
۰	۰	آخرین صفحه نشریه

عنوان مکرر، اطلاعات ضروری برای شناسایی سریع نشریه را دربردارد. این اطلاعات می‌تواند در هر جای صفحه ارائه شود، اما محل ارائه باید در همه شماره‌ها یکسان باشد (ایزو، ۸، ۱۹۹۷). در تمامی نشریه‌های فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی، عنوان مکرر در محل ثابت قرار داشت.

جدول ۱۰. اطلاعات موجود در عنوان مکرر نشریه‌ها بر اساس استانداردها

درصد	تعداد	
۱۰۰	۹	عنوان نشریه
۱۰۰	۹	عنوان مقاله
۶۶/۷	۶	شماره محله
۵۵/۶	۵	تاریخ نشر
۵۵/۵	۵	صفحه‌شمار
۴۴/۴	۴	نام نویسنده یا اولین نویسنده
۲۲/۲	۲	دوره

با توجه به اطلاعات موجود در جدول ۱۰، تمامی نشریه‌های علمی - پژوهشی فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی، عنوان نشریه و عنوان مقاله را در ناحیه عنوان مکرر دارا بود، اما شماره نشریه فقط در ۶ مورد و تاریخ نشر و صفحه‌شمار در ۵ نشریه در ناحیه عنوان مکرر ثبت شده بود^۱. برای شناسایی نشریه و تشخیص آن از سایر نشریه‌ها باید اطلاعات نشر (محل نشر، ناشر، تاریخ نشر، دوره، و شماره نشریه)، نام نشانی توزیع‌کننده، بهای اشتراک، بهای تک‌شماره، و دوره انتشار آن درون جلد نشریه چاپ شود. براساس جدول ۱۱ چنین استنباط می‌شود که در تمامی نشریه‌ها نشانی توزیع‌کننده وجود داشته و مشخصات نشر و دوره انتشار فقط بر روی یک نشریه موجود نبوده است. از تمامی این نشریه‌ها فقط ۷

۱. صفحه‌شمار در تمامی نشریه‌ها موجود بود، اما در اینجا ملاک، صفحه‌شمار در عنوان مکرر است.

مورد آنها اطلاعات مربوط به بهای اشتراک و بهای تک‌شماره را داشتند.

جدول ۱۱. موارد اطلاعاتی موجود در نشریه براساس استانداردها

درصد	تعداد	
۱۰۰	۹	محل و نشانی توزیع‌کننده
۸۷/۹۸	۸	دوره انتشار
۸۷/۹	۸	مشخصات نشر
۷/۸	۷	قیمت اشتراک
۷/۸	۷	قیمت تک‌شماره

عنوان نشریه، شماره نشریه، تعداد صفحه، و تاریخ نشر از جمله اطلاعاتی است که باید بر روی عطف نشریه ارائه شوند (ایزو ۶۳۵۷، ۱۹۸۵). ۸ مورد از نشریه‌ها این اصل را رعایت کرده‌اند، اما بر روی عطف هیچ‌کدام از نشریه‌ها تعداد صفحات ذکر نشده است.

۴. رعایت استاندارد ایزو در شماره‌گذاری

طبق استاندارد، شماره‌های هر دوره از نشریه باید به‌صورت مسلسل و اولین شماره با ۱ شروع شود و در شماره‌های بعدی شماره‌گذاری‌ها ادامه می‌یابد. در نشریه‌های مورد بررسی فقط یک مورد از این استاندارد پیروی کرده است. همچنین، شماره‌گذاری نشریه باید با ارقام عربی صورت پذیرد که تمامی نشریه‌های مورد بررسی از این استاندارد پیروی کرده‌اند. صفحه عنوان نشریه نباید در شماره‌گذاری منظور شود. فقط ۳ نشریه، صفحه عنوان را در شماره‌گذاری لحاظ نکرده‌اند. به‌علاوه، هر شماره از نشریه باید در مجلد مستقلی چاپ شود و از ادغام چند شماره در یک مجلد پرهیز شود که در تمامی دوره‌های نشریه‌های مورد بررسی این اصل رعایت شده بود (جدول ۱۲).

جدول ۱۲. میزان رعایت استانداردهای مربوط به شماره‌گذاری

درصد	تعداد	
۱۰۰	۹	شماره گذاری عربی يك دوره
۱۰۰	۹	چاپ يك شماره از نشریه در هر مجلد
۳۳/۳	۳	شماره‌گذاری نکردن صفحه عنوان
۱۱/۱	۱	شماره‌گذاری مسلسل دوره

۵. رعایت استانداردهای ایزو در مورد بازه زمانی نشریه

تعداد مجله‌هایی از نشریه را که در بازه زمانی یک‌ساله منتشر می‌شوند، دوره گویند. در آخرین شماره هر دوره و به‌منظور تسهیل بهره‌گیران از نشریه، باید در هم‌کرد فهرست مندرجات همه شماره‌های آن دوره و نمایه در هم‌کردی از همه شماره‌های آن دوره ارائه گردد (ایزو ۱۹۷۵، ۹۹۹). براساس بررسی‌های به‌عمل‌آمده هیچ‌کدام از نشریه‌ها صفحه عنوان در هم‌کرد و فهرست مندرجات در هم‌کرد نداشتند و فقط یک مورد آنها نمایه در هم‌کرد داشت.

بر روی صفحه عنوان تمامی نشریه‌های مورد بررسی، عنوان نشریه، نام سازمان یا افراد مسئول، سال یا سال‌های تحت پوشش، دوره، محل نشر، نام و نشانی ناشر ارائه شده و در یک مورد از آنها شماره دوره در صفحه عنوان و در موردی دیگر شاپا آورده نشده است.

۶. همخوانی اطلاعات مربوط به نمایه با استانداردهای ایزو

براساس استانداردهای ایزو، در پایان هر دوره (سال) از نشریه، باید نمایه آن دوره ارائه شود که از تمام نشریه‌های بررسی شده فقط ۱ مورد در پایان دوره و ۲ مورد در پایان هر شماره از دوره نمایه ارائه داده بودند. بر روی شماره‌ای از نشریه که در آن نمایه قرار دارد - که به‌طور معمول آخرین شماره دوره است - باید به‌نوعی نمایه‌دار بودن شماره بر روی جلد مشخص شود و بخش نمایه جدای از متن نشریه شماره‌گذاری شود. این موارد در هیچ‌یک از نشریه‌ها رعایت نشده است.

۷. میزان همخوانی اطلاعات مقالات با استانداردهای ایزو

براساس استانداردهای ایزو، در ابتدای هر مقاله از نشریه باید مجموعه‌ای از عناصر اطلاعاتی شامل عنوان مقاله، نام نویسندگان، نشانی نویسندگان، چکیده (ایزو ۲۱۴، ۱۹۷۶) کلیدواژه‌ها، تاریخ دریافت مقاله، و تاریخ بازبینی (ایزو ۲۱۵، ۱۹۸۶) ارائه شود. تمامی نشریه‌ها این عناصر را دارا بوده‌اند، اما تاریخ دریافت مقاله فقط در ۶ مورد ارائه شده است؛ همچنین، تاریخ بازبینی/اصلاح مقاله در هیچ‌یک از نشریه‌ها ارائه نشده است.

اطلاعات اضافی و توضیحی موجود در متن و یا معادل کلمات متن به زبانی دیگر باید در پانویس ارائه شود. شماره‌گذاری جداول، تصاویر و نمودارها، اندازه قلم عناوین نمودارها، جداول و تصاویر، محل درج عنوان جداول، تصاویر و نمودارها، و استناد به جداول، تصاویر و نمودارها در متن مقاله از استانداردهای دیگری است که نشریات مورد بررسی آن را رعایت کرده‌اند، اما استناد جداول، تصاویر و نمودارها فقط در ۳ مورد رعایت شده است.

شیوه ارائه فهرست منابع و مآخذ مقالات، استاندارد دیگری است که نشریات ملزم به رعایت آن هستند. نام فامیل نویسنده (گان)، نام نویسنده (گان)، عنوان مدرک، محل نشر،

ناشر، تاریخ نشر از جمله عناصر اصلی و مشترک در انواع اطلاعاتی مانند کتاب، مقاله، پایان‌نامه و غیره است (ایزو و ۱۹۸۷، ۶۹۰). علاوه بر آن، شیوه ارجاع داخل متن نیز روش درون‌متنی است. در تمامی نشریه‌های علمی - پژوهشی فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی این موارد به صورت کامل رعایت شده است.

۸. میزان همخوانی چکیده با استانداردهای ایزو

برگه چکیده، صفحه‌ای و در بیشتر مورد جداست که در ابتدا یا انتهای هر شماره از نشریه قرار می‌گیرد و اطلاعات کتابشناختی و چکیده مقالات آن نشریه را دربردارد (ایزو و ۱۹۷۹، ۵۱۲۲). در بالای هر چکیده باید نوع نشریه، شماره شاپا، اطلاعات کامل انتشار (دوره، شماره، و تاریخ نشر)، شماره مقاله، توصیف‌گرها، و مجوز امکان تکثیر از اطلاعات چکیده چاپ شود. همچنین، در هر برگه چکیده، باید شماره بازیابی مقاله، عنوان اصلی و فرعی مقاله، ترجمه عنوان به زبان بین‌المللی، نویسندگان و وابستگی سازمانی آنها، و مشخصات کتابشناختی نشریه درج شود. ذکر عنوان نشریه با فونت سیاه یا ایرانیک فقط بر روی چکیده‌های ۱ نشریه و اطلاعات مربوط به شاپا بر روی چکیده‌های ۲ نشریه رعایت شده بود. سایر اطلاعات همچون تاریخ کامل انتشار شماره، منبع استخراج توصیف‌گرها، مجوز تکثیر برگه چکیده، شماره دیویی یا هر شماره بین‌المللی دیگر و جزئیات کتابشناختی منبع در هیچ‌یک از چکیده‌های مقالات ارائه نشده بود.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از این پژوهش نشان داد که میزان همخوانی نشریه‌های علمی - پژوهشی فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی با استانداردهای نشر مؤسسه بین‌المللی ایزو ۶۳/۴۲ است. جدول ۱۳ فهرست نشریات، برحسب درصد میزان همخوانی با استانداردهای ایزو را نشان می‌دهد:

جدول ۱۳. فهرست نشریات، برحسب درصد میزان همخوانی با استانداردهای ایزو

ردیف	نام نشریه	درصد میزان همخوانی با استانداردها
۱	فصلنامه گنجینه اسناد	۷۲/۳۱
۲	تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی (پیام کتابخانه سابق)	۶۶/۱۵
	فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات	
۳	پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات	۶۱/۵۴
	اطلاعات‌شناسی	
۴	مطالعات کتابداری و علم اطلاعات (علوم تربیتی و روان‌شناسی سابق)	۶۰/۷۷
۵	پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی	۵۹/۲۳
	تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی (کتابداری سابق)	
	فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی	
	مجموع میانگین رعایت استانداردها	۶۲/۴۲

نتیجه به‌دست‌آمده با پژوهش گیلوری (۱۳۷۴) که میزان همخوانی را ۴۰/۴ درصد به‌دست آورده بود، متفاوت است. شاید دلیل پایین بودن میزان همخوانی پژوهش‌های قبلی با استانداردها، عدم اطلاع ناشران از وجود استانداردهای موجود باشد. همچنین یافته‌های این پژوهش با پژوهش هاشمی (۱۳۹۰) و گیلوری و دیگران (۱۳۹۰) نیز تفاوت داشت و میزان رعایت استانداردها در پژوهش حاضر در سطح مطلوب‌تری قرار داشت.

از طرفی، پژوهش حاضر تمامی نشریه‌های علمی - پژوهشی فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی را دربرداشت، درحالی‌که در پژوهش گیلوری (۱۳۷۴) و سینگ و سینگ (۱۹۹۰) همه نشریه‌های موجود (چه عمومی چه علمی)، گیلوری و دیگران (۱۳۹۰) نشریه‌های علمی - پژوهشی حوزه کشاورزی، و هاشمی (۱۳۹۰) نشریه‌های دسترسی آزاد بین‌المللی کتابداری را مورد بررسی قرار داده بود. پژوهش حاضر نشان داد که نشریه‌های علمی - پژوهشی حوزه کتابداری آن دسته از اقلام اطلاعاتی استاندارد را که جنبه ضروری و حتمی دارد و فقدان آن باعث نقص در شناسایی نشریه می‌شود، در سطح بالایی رعایت کرده‌اند. در بیشتر مجله‌های علمی - پژوهشی کتابداری، عنوان نشریه گویای حوزه موضوعی مقالات است. در بیشتر بخش‌های نشریه همچون صفحه عنوان، ترجمه چکیده‌ها و فهرست مندرجات به انگلیسی، اطلاعات مربوط به شناسایی و صفحه‌آرایی، اطلاعات کتابشناختی منابع و مآخذ، و اطلاعات موجود برای هر مقاله، بیشترین میزان همخوانی با استانداردها را دارا بوده است. در پژوهش گیلوری (۱۳۷۴) در مواردی چون خط کتابشناختی، صفحه‌نمایه، و صفحه چکیده هیچ‌گونه همخوانی با استانداردها وجود نداشته است، اما در این پژوهش میزان رعایت استانداردها در این موارد، به‌ویژه در صفحه چکیده و خط کتابشناختی در سطح مطلوبی گزارش شد.

پژوهش حاضر نشان داد که مجموع میانگین رعایت استاندارد در نشریات فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی به میزان ۶۳/۴۲ درصد بوده است. در این میان، نشریه گنجینه اسناد مربوط به انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران با میزان ۷۲/۳۱ درصد بیشترین میزان همخوانی را دارا بوده است.

از آنجا که تمامی نشریات علمی - پژوهشی زیر نظر کمیسیون نشریات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (۱۳۹۱) هستند پیشنهاد می‌شود که این سازمان رعایت استانداردها را برای تمامی نشریات الزامی و دستورالعملی برای اجرای این استانداردها تدوین کند.

مآخذ

- دیانی، محمد حسین؛ شیردل، شهلا (۱۳۸۶). بررسی و مقایسه چکیده فارسی مقاله‌های مجله‌های علمی - پژوهشی حوزه علوم انسانی با استاندارد ایزو ۲۱۴. فصلنامه کتابداری و اطلاع رسانی، ۱۰ (۴)، ۳۷-۵۲.
- فتاحی، رحمت‌الله (۱۳۸۵). مدیریت نشریه‌های ادواری: جنبه‌های نظری و کاربردی گزینش، فراهم-آوری، سازماندهی و ارائه خدمات ادواری‌ها (چاپی و الکترونیکی). تهران: دبیرش.
- گیلوری، عباس (۱۳۷۴). بررسی میزان همخوانی نشریات فارسی با استاندارد ایزو. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران.
- گیلوری، عباس، و دیگران (۱۳۹۰). میزان همخوانی نشریه‌های علمی-پژوهشی فارسی کشاورزی با استانداردهای نشر مؤسسه بین‌المللی ایزو. پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات: ویژه‌نامه علم‌سنجی، ۶۶ (۴)، ۵-۲۷.
- مختاری، حیدر (۱۳۸۲). انطباق چکیده مقاله‌های نشریه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی و دستورالعمل‌های گروه و نکوور و استاندارد ایزو ۲۱۴. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران.
- وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، کمیسیون بررسی نشریات علمی کشور (۱۳۹۱). فهرست نشریات علمی دارای اعتبار آبان ۱۳۹۱. تهران: کمیسیون بررسی نشریات علمی کشور.
- هاشمی، سمیرا (۱۳۹۰). بررسی میزان همخوانی نشریه‌های دسترسی آزاد بین‌المللی کتابداری با استانداردهای ایزو. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران.
- ISO 8 (1977). *Presentation of periodicals. Iso Standards Handbook 1: Documentation and information* (3rd ed.). Switzerland: International Organization for Standardization.
- ISO 18 (1981). *Content list of periodicals. Iso Standards Handbook 1: Documentation and information* (3rd ed.). Switzerland: International Organization for Standardization.
- ISO 30 (1966). *Bibliographical strips. Iso Standards Handbook 1: Documentation and information* (3rd ed.). Switzerland: International Organization for Standardization.
- ISO 214 (1976). *Abstract for Publications and Documentation. Iso Standards Handbook 1: Documentation and information* (3rd ed.). Switzerland: International Organization for Standardization.
- ISO 215 (1986). *Presentation of contributions to periodicals and other serials. Iso Standards Handbook 1: Documentation and information* (3rd ed.). Switzerland: International Organization for Standardization.
- ISO 690 (1987). *Bibliographic references _ Content, forms and Structure. Iso Standards Handbook 1: Documentation and information* (3rd ed.). Switzerland: International Organization for Standardization.
- ISO 999 (1975). *Index of a Publication. Iso International s Handbook 1: Documentation and information* (3rd ed.). Switzerland: International Organization for Standardization.

- Iso 3297 (1986). *International Standard serial Number (ISSN) .Iso Standards Handbook 1: Documentation and information* (3rd ed.). Switzerland: International Organization for Standardization.
- Iso 5122 (1979). *Abstract sheets in serial publications. Iso Standards Handbook 1: Documentation and information* (3rd ed.). Switzerland: International Organization for Standardization.
- Iso 6357 (1985). *Spine titles on books and other publication. Iso Standards Handbook 1: Documentation and information* (3rd ed.). Switzerland: International Organization for Standardization.
- Iso 7275 (1985). *Presentation of title information series. Iso Standards Handbook 1: Documentation and information*. (3rd ed.) Switzerland: International Organization for Standardization.
- Iso 9115 (1987). *Bibliographic identification of contributions in serials and books. Iso Standards Handbook 1: Documentation and information*. (3rd ed.). Switzerland: International Organization for Standardization.
- Iso 9115 (1987). *Bibliographic identification of contributions in serials and books. Iso Standards Handbook 1: Documentation and information*. (3rd ed.). Switzerland: International Organization for Standardization.
- Kovendi, D. (1975). The presentation of documentation, library, and archives. *Journals and the ISO Standards. Unesco Bulletin for Libraries*, 29 (4), 206-219.
- Lopez-Cozar, E. D. (1999). ISO standards for the presentation of scientific periodicals: Little known and little used by Spanish biomedical journals. *Journal of Documentation*, 55 (3), 288-309.
- Lopez-Cozar, E. D., & Perez, R. R. (1995). A model for assessing compliance of scientific journals with international standards. *Libri*, 45 (3-4), 145-159.
- Singh, S., & Singh, S. (1990). Library and Information Science Periodicals in India: a study towards standardization. *Herald of Library Science*, 29 (3-4), 200-212.

استناد به این مقاله:

ایزدی، عبدالرضا؛ امیریور، زمینه (۱۳۹۳). رعایت استانداردهای نشر مؤسسه بین‌المللی ایزو در نشریه‌های فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۲۵ (۳)، ۹۳-۱۰۹.